

معنای یوم التغابن چیست؟

منظور از «یوم التغابن» که در قرآن کریم آمده، روز قیامت است؛ چون در آن روز برای همه مردم کشف می شود که در معامله ای که کرده اند، مغبون شده اند، آن کس که با خدا معامله نکرده می فهمد که از معامله نکردن مغبون شده، و آن کس که در معامله اش بهای اندک دنیا به دست آورده می فهمد که از معامله کردنش مغبون شده، پس همه مردم در آن روز مغبون خواهند بود، مگر اولیای الهی. در واقع این جمله، استعاره از تاجری است که در معاملات خود زیان کرده، و علاوه بر آن که سودی عایدش نشده، ضرر هم کرده و سرمایه خود را تلف نموده است. چنین است حال کفار و اشقیاء در قیامت که سرمایه عمری که می توانستند با آن کمالات و فیوضات تمام عوالم وجود را به دست آورند، بیهوده تلف نموده و در قیامت مثل تاجر ورشکسته به حسرت و ندامت مبتلا می گردند. و اهل سعادت نیز اظهار غبن می کنند که چرا ما بیشتر اعمال صالح انجام ندادیم و ایمان و اخلاق خود را کامل تر نکردیم، تا پاداش بیشتری به ما عنایت شود.

منظور از «#یوم التغابن» که در قرآن کریم آمده، روز قیامت است؛ چون در آن روز برای همه مردم کشف می شود که در معامله ای که کرده اند، مغبون شده اند، آن کس که با خدا معامله نکرده می فهمد که از معامله نکردن مغبون شده، و آن کس که در معامله اش بهای اندک دنیا به دست آورده می فهمد که از معامله کردنش مغبون شده، پس همه مردم در آن روز مغبون خواهند بود، مگر اولیای الهی. در واقع این جمله، استعاره از تاجری است که در معاملات خود زیان کرده، و علاوه بر آن که سودی عایدش نشده، ضرر هم کرده و سرمایه خود را تلف نموده است. چنین است حال کفار و اشقیاء در قیامت که سرمایه عمری که می توانستند با آن کمالات و فیوضات تمام عوالم وجود را به دست آورند، بیهوده تلف نموده و در قیامت مثل تاجر ورشکسته به حسرت و ندامت مبتلا می گردند. و اهل سعادت نیز اظهار غبن می کنند که چرا ما بیشتر اعمال صالح انجام ندادیم و ایمان و اخلاق خود را کامل تر نکردیم، تا پاداش بیشتری به ما عنایت شود.

«#...ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ...» [1] آن روز، روز افسوس خوردن است. این جمله بخشی از یک آیه قرآن کریم است که در باره روز قیامت بحث می کند. روزی که خداوند تمام مردم را در آن روز جمع می کند، برای پاداش و جزای اعمال نیک و بدشان در دنیا، آن روز، روز تغابن است.

در این که «#تغابن» به چه معنا است، و چرا یکی از اسامی قیامت روز تغابن نامیده شده، مفسران با توجه به روایات وارده در تفسیر این آیه، نظریاتی ارائه نموده اند. پیش از بیان آرای مفسران در این باره، تبیین معنای تغابن ضروری به نظر می رسد.

«#غبن» به معنای زیان وارد کردن بر کسی در معامله، فریفتن، زیان دیدن در خرید و فروش، افسوس، و دریغ است. [2] واژه «#تغابن» باب تفاعل [3] از مصدر «#غبن» به این معنا است که انسان با کسی که با او معامله می کند از راهی که او متوجه نشود، کلاه سر او بگذارد. به عنوان مثال اگر چیزی می خرد پول کمتری بدهد، و اگر می فروشد پول بیشتری بگیرد. منظور از «#یوم التغابن» که در قرآن آمده، روز قیامت است؛ چون در آن روز برای همه مردم کشف می شود که در معامله ای که آیات قرآن [4] بدان اشاره نموده، مغبون شده اند، در روز قیامت برای همه این معامله گران کشف می شود که مغبون شده اند، آن کس که معامله نکرده می فهمد که از معامله نکردن مغبون شده، و آن کس که در معامله اش بهای اندک دنیا به دست آورده می فهمد که از معامله کردنش مغبون شده، پس همه مردم در آن روز مغبون خواهند بود. [5]

با توجه به این معنا از «#غبن»، نظر برخی از مفسران را در فلسفه نام گذاری قیامت به روز غبن، مرور می کنیم.

یک. غبن در آیه مورد اشاره، استعاره از تاجری است که در معاملات خود زیان کرده، و علاوه بر آن که سودی عایدش نشده، ضرر هم کرده و سرمایه خود را تلف نموده است. چنین است حال کفار و اشقیاء در قیامت که سرمایه عمری که می توانستند با آن کمالات و فیوضات تمام عوالم وجود را به دست آورند، بیهوده تلف نموده و در قیامت مثل تاجر ورشکسته به حسرت و ندامت مبتلا می گردند. [6]

دو. «#یَوْمُ التَّغَابُنِ» روزی است که اهل جنت، دوزخیان را به زیان اندازند، چنانچه از امام صادق (ع) نقل شده است: «#یوم التغابن یوم یغبن اهل الجنة اهل النار»، [7] به این معنا که اهل جنت در بهشت مالک مکانی می شوند که برای دوزخیان در نظر گرفته شده بود اگر مسلمان می شدند، و چون مسلمان نشدند بهشتیان وارد آن جا می شوند و آنها را در حرمان و زیان ابد می اندازند. [8] به بیان دیگر، روز قیامت هنگامی است که غبن بعض افراد در اثر بعض دیگر است؛ به این که سعادت منازل اشقیاء را در بهشت مالک می شوند و بر عکس؛ کافر خیر و سعادت را ترک نموده و مؤمن حظ و سهم خود را از دنیا ترک نموده و از آخرت سهم خود را از نعمت ها گرفته است، در نتیجه مؤمن غابن و کافر مغبون است. به بیان سوم، تغابن از باب تفاعل مشتق از غبن است و آن گرفتن شر و ترک خیر است، یا گرفتن خیر و ترک شر است، و چون کافر سهم خود را از آخرت ترک نموده و حظ خود را از دنیا گرفته، پس ترک خیر و اخذ شر نموده، پس در آن روز غابن و مغبون هر دو ظاهر شوند. [9]

سه. معنای آیه این است: هنگامی که پروردگار همه افراد بشر را از اولین و آخرین در صحنه قیامت گرد هم خواهد آورد، روزی است که غبن هر یک از افراد بشر ظاهر و آشکار می شود که در دنیا اعمال صالحی که به جا آورده چه نتیجه و اجر و ثوابی عاید او شده

است و هم چنین کفار که دوره زندگی و فرصت خود را از دست داده فریفته شده، جز خسارت و ضرر و عقوبت همیشگی برای خود آماده ننموده است.

خلاصه مفاد «يَوْمُ التَّغَابُنِ» آن است که از جمله وقایع روز قیامت آن است که غبن و مغبون بودن هر فردی از اولین و آخرین در آن صحنه آشکار می شود که در دوره زندگی و نیروها و حرکات اختیاری که به کار برده به نفع و سود خود بوده و یا به ضرر و زیان خود اقدام نموده و جز ضرر و عقوبت کسب ننموده است. و تغابن ظهور غبن هر فردی در هر معامله و هر اقدامی است که در انجام فعل اختیاری به کار برده است. و برای عموم بشر غبن هر فردی آشکار می شود و یا غبن هر یک از افعال برای خصوص فاعل آشکار می شود. [10]

چهار. «ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ»، یعنی اهل سعادت اظهار غبن می کنند که چرا ما بیشتر اعمال صالحه به جا نیاوردیم و ایمان و اخلاق خود را کامل تر نکردیم تا جزای بیشتر به ما عنایت شود، حتی فقرا آرزو می کنند ای کاش در دنیا احدی یک لقمه نانی یا درهمی به ما نداده بود تا عوض آن را خداوند عطا فرماید، و اهل باطل می گویند ای کاش ایمان آورده بودیم و عمل صالح انجام می دادیم تا از عذاب نجات پیدا می کردیم. [11]

خلاصه این که از اطلاق جمله «ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ» و با استناد به حدیث نبوی - هنگامی که اولین و آخرین از سلسله بشر در صحنه قیامت گرد آیند، منادی پروردگار ندا کند برخیزند گروهی از اهل ایمان که آخر شب از بستر برخاسته اند برای تهجد، آن گاه گروهی اندک برخیزند و به سوی بهشت روانه شوند- [12] می توان احتمال داد که جز گروهی از اولیای الهی، هیچ کس از غبن و حسرت روز جزا ایمن نخواهد بود.

[1]. تغابن، 9.

[2]. فرهنگ معین، واژه «غبن».

[3]. گفتنی است که باب مفاعله و تفاعل در تمام موارد لزوماً بین دو نفر (بین الاثنینی) نیست.

[4]. «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ»؛ بعضی از مردم اند که جان خود را در برابر خوشنودی های خدا می فروشند. بقره، 207؛ «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ...»؛ خدا از مؤمنان جانهای شان را خریداری کرده ...، توبه، 111؛ «الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا»؛ آنهایی که با عهد خدا و سوگندهاهاشان بهای اندکی به دست می آورند. آل عمران، 77.

[5]. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ماده «غبن».

[6]. امین، سیده نصرت، مخزن العرفان در تفسیر قرآن، ج 12، ص 345-346، نهضت زنان مسلمان، تهران، 1361ش.

[7]. شیخ صدوق، معانی الاخبار، ص 156، جامعه مدرسین، قم، 1361ش.

[8]. شریف لاهیجی، محمد بن علی، تفسیر شریف لاهیجی، ج 4، ص 491، دفتر نشر داد، تهران، 1373ش.

[9]. طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج 10، ص 450، ناصر خسرو، تهران، 1372ش.

[10]. حسینی همدانی، سید محمد حسین، انوار درخشان، ج 16، ص 399-400، کتابفروشی لطفی، تهران، 1404 ق.

[11]. طیب، سید عبد الحسین، أطيّب البیان فی تفسیر القرآن، ج 13، ص 40، اسلام، تهران، 1378ش.

[12]. کلینی، کافی، ج 2، ص 162، دار الکتب الاسلامیه، تهران، 1365ش.